

LA LENGUA EN EL PUNT DE MIRA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

DANIEL CASALS I MARTORELL
Universitat Autònoma de Barcelona
daniel.casals@uab.cat
ORCID: 0000-0002-2488-5961

GLÒRIA CLAVERIA NADAL
Universitat Autònoma de Barcelona
gloria.claveria@uab.cat
ORCID: 0000-0001-8294-8652

MAR MASSANELL I MESSALLES
Universitat Autònoma de Barcelona
mar.massanell@uab.cat
ORCID: 0000-0001-9288-5974

DOLORS POCH OLIVÉ
Universitat Autònoma de Barcelona
dolors.poch@uab.cat
ORCID: 0000-0002-7245-1105

El present monogràfic té l'objectiu d'analitzar el gènere de la divulgació de coneixements lingüístics als mitjans de comunicació escrits i audiovisuals. És un dels resultats de l'activitat de recerca duta a terme, d'una banda, pel Grup d'Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània, dirigit per Daniel Casals i Martorell, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, i, de l'altra, pel Grup de Lexicografia i Diacronia, del qual és investigadora responsable Glòria Claveria Nadal, del Departament de Filologia Espanyola de la mateixa universitat. Aquests dos grups, que comparteixen, entre les seves diverses línies de recerca, la dedicada a l'estudi de la llengua als mitjans de comunicació, compten amb l'experiència prèvia d'haver organitzat conjuntament el Col·loqui Internacional sobre les Seccions de Llengua de la Premsa, la Ràdio i la Televisió.

El Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696), reconegut i finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya, ha desenvolupat durant la darrera dècada una línia d'investigació sobre les seccions de llengua de la premsa, la ràdio i la televisió. Ha promogut tres jornades, celebrades el 2014, el 2017 i el 2021, que han estat coorganitzades amb la Universitat Autònoma de Barcelona i la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquestes trobades acadèmiques s'hi han presentat els resultats dels treballs dels membres d'aquest grup de recerca, alhora que s'hi han convidat investigadors externs i

autors de seccions de llengua. El desenvolupament de la línia de recerca esmentada s'ha pogut dur a terme també gràcies al finançament que prové del projecte *Extensió social de la normativa lingüística als mitjans de comunicació durant el segle XX* (FFI2016-80191-P), finançat pel Ministerio de Economía, Industria y Competitividad. Són fruit de les recerques d'aquest grup sobre l'esmentada temàtica els llibres col·lectius *L'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació* (2018), *La premsa, la ràdio i la televisió com a agents difusors de coneixements lingüístics* (2020) i *Els mitjans escrits i audiovisuals com a formadors lingüístics* (en premsa), acompanyats per la col·lecció «Biblioteca Milà i Fontanals» de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, a més d'articles publicats en revistes acadèmiques de rellevància.

El Grup de Lexicografia i Diacronia (2017 SGR 1251) és un grup de recerca consolidat i reconegut per la Generalitat de Catalunya en totes les convocatòries d'aquest tipus d'ajuts des del 1994. Fa, per tant, més de vint-i-cinc anys que desenvolupa les seves recerques en el camp de les llengües iberorromàniques, amb un ampli ventall de línies d'investigació fonamentades en les humanitats digitals i l'estudi de la llengua des de diversos punts de vista. Una d'aquestes línies, dirigida per Dolors Poch, és l'anàlisi de l'espanyol de Catalunya als mitjans de comunicació orals i escrits. Se'n deriva el llibre *El español de Cataluña en los medios de comunicación*, publicat el 2019 per l'editorial Iberoamericana. L'objectiu del volum esmentat és esbrinar la configuració de la varietat de l'espanyol de Catalunya i mostrar la preocupació de la premsa pels usos lingüístics. Aquest últim aspecte també es troba en els fonaments de les investigacions sobre el diccionari de la Real Academia Española, del qual es desprèn una norma lingüística que sovint és motiu de crítica des de les pàgines dels diaris d'ençà del segle XIX, i així s'estudia en el marc dels projectes de recerca sobre la història de la lexicografia acadèmica (*Historia interna del «Diccionario de la lengua castellana» de la Real Academia Española en el siglo XIX* FFI2014-51904-P i PGC2018-094768-B-I00). Totes aquestes línies evidencien la posició central del sistema lingüístic en els mitjans de comunicació, amb atenció no només a l'ús i a la norma, sempre presents en la reflexió periodística sobre la llengua, sinó també amb la vista posada en altres fenòmens de gran abast com els relacionats amb la política lingüística o amb el contacte de llengües.

El monogràfic que el lector té a les mans, integrat per deu articles a més d'aquesta presentació, es beneficia de les sinergies existents entre els investigadors de tots dos grups. L'objectiu que es persegueix és donar una dimensió àmplia i contrastiva a la línia de recerca compartida: l'estudi de les seccions de llengua que difonen els mitjans de comunicació de massa. I es vol fer des de la diversitat de situacions sociolingüístiques de les llengües involucrades, adoptant tant una perspectiva d'anàlisi sincrònica com diacrònica, i fent atenció a la multiplicitat de mitjans de comunicació que acullen aquestes seccions. En aquest sentit, en el primer dels treballs que el

lector trobarà, que devem a Bernhard Pöll (Universitat de Salzburg), s'estableix un marc referencial per a l'anàlisi del paper que els mitjans de comunicació de massa tenen en els processos de normativització lingüística, amb una atenció especial al que s'esdevé en les llengües pluricèntriques. A continuació, s'aplega un seguit d'estudis dedicats, majoritàriament, a presentar casos concrets, referits tant a la llengua catalana com a la castellana.

Així, Emma Gallardo Richards (Universitat Autònoma de Barcelona) tracta els textos pedagògics publicats, entre les darreries del segle XIX i les primeres dècades del segle XX, pel mestre gironí Salvador Genís i Bech (1841-1919), i n'analitza les sèries «Llengua i ensenyansa (I-IX)» a *La Veu de Catalunya* i «La llengua docent a les escoles de Catalunya (I-V)» a *El Avisador del Magisterio*, publicats els anys 1903 i 1917, per tal de delimitar els seus plantejaments sobre l'ensenyament del castellà a Catalunya.

Rosa Calafat Vila (Universitat de les Illes Balears), a través de l'anàlisi discursiva dels articles de les firmes més destacades de la intel·lectualitat i, fonamentalment, dels editorials publicats a la revista *Lluc* entre els anys 1968 i 1999, estudia la ideologia al voltant de les funcions lingüístiques en la societat i de les funcions socials de la llengua catalana a les Illes Balears. Aquest article té en compte, d'una banda, els textos relatius a l'estatus de l'idioma, la seva vehiculació en l'ensenyament, els mitjans de comunicació i l'Església, i, de l'altra, els escrits sobre el corpus i la variació geolectal aplicada a la norma referencial, d'acord amb el mestratge de Francesc de B. Moll.

Daniel Casals i Martorell (Universitat Autònoma de Barcelona) analitza l'espai «Lliçons de català» que el 1975 van difondre, conjuntament, el diari vespertí *El Noticiero Universal* i Radio Peninsular de Barcelona, i que posteriorment va ser publicat en forma de llibre i reeditat en diverses ocasions. Amb el suport de la Diputació de Barcelona, aquesta secció va ser elaborada per Joan Badia i Josep Camprubí respectant els dictàmens de l'Institut d'Estudis Catalans i d'acord amb el mètode desenvolupat per l'Instituto Superior de Idiomas Campo, que havia estat aplicat prèviament a l'ensenyament d'altres llengües.

Amina El Founti Zizaoui (Universidad de Málaga) estudia, en el marc de la teoria de l'Anàlisi Crítica del Discurs, les notícies sobre el model lingüísticoeducatiu publicades per la premsa durant una dècada, des de l'any 2011 al 2021. L'autora ha considerat quinze capçaleres, entre les quals s'inclou premsa estatal i premsa autonòmica dels territoris en què el català té l'estatus de llengua cooficial. El Founti assenyala que els rotatius contribueixen a l'existència d'una confluència d'interessos polítics que té la voluntat de plantejar com a conflictives les polítiques lingüístiques.

Enrique Jiménez Ríos (Universidad de Salamanca) subratlla que la idea que els parlants tenen del *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española es deu a l'acció de divulgació que duen a terme els mitjans de comunicació, atès que la condició d'aquest organisme com a codificador de la

llengua espanyola no és objecte de transmissió per part del sistema d'ensenyament. En aquest article, Jiménez Ríos estudia la recepció a la premsa, en diferents èpoques i especialment en l'actualitat, del diccionari de la Real Academia Española, així com la construcció de la idea del *Diccionario* que se'n deriva, a més de la difusió i divulgació que la corporació acadèmica fa dels seus treballs.

Carlos Sánchez Lancis (Universitat Autònoma de Barcelona) examina els principals temes lingüístics que ha desenvolupat, setmanalment, durant els darrers dos anys i mig el periodista Álex Grijelmo a la columna «La punta de la lengua» del diari *El País*. Entre els aspectes que han estat objecte de tractament —extrets de l'ús lingüístic en diferents àmbits socials— n'hi ha de fonètics, morfològics, sintàctics, lèxics, semàntics i pragmàtics, plantejats des del punt de vista sincrònic o diacrònic. En aquest article s'analitza críticament l'actitud lingüística del periodista davant d'alguns usos que entren en conflicte amb la normativa, amb l'objectiu d'establir quins són els temes que més li interessin i quina és la seva posició.

Mar Massanell i Messalles (Universitat Autònoma de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans) tracta d'*El llenguado*, un programa sobre llengua catalana sorgit del Departament de Nous Formats de TV3 i emès per aquesta cadena, en hora punta vespertina, entre el 15 de gener i el 25 de març de 2020. Aquest espai televisiu, amb un format propi d'un programa d'entreteniment, perseguia afavorir l'extensió social del català, en un context de preocupació pels resultats de les enquestes d'usos lingüístics de la població desenvolupades per l'IdesCat i la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

Marc Guevara Claramunt (Universitat Autònoma de Barcelona, Plataforma per la Llengua) analitza els comptes més seguits de la xarxa social Twitter que difonen continguts lingüístics. De cada compte en determina: els temes que s'hi tracten, com ara la normativa, l'adequació, la genuïnitat, els barbarismes, la paremiologia i els dialectalismes; l'autoria, ja sigui institucional (com és el cas de l'Optimot o de l'Institut d'Estudis Catalans) o bé impersonal o de persones independents (com *El català com cal* o el de Josep Maria Virgili); l'inici de l'activitat; els seguidors; els continguts publicats, i les interaccions amb la resta d'usuaris.

Tanca aquest monogràfic un article en el qual, partint de tres qüestions plantejades per Daniel Casals i Martorell (Universitat Autònoma de Barcelona), quatre professionals que hi estan implicats reflexionen sobre la difusió de coneixements lingüístics a través dels mitjans de comunicació. Es tracta de Magí Camps (Universitat Pompeu Fabra, Institut d'Estudis Catalans), que durant vint-i-cinc anys ha estat el responsable lingüístic de *La Vanguardia*; Enric Gomà, escriptor, guionista i divulgador lingüístic i literari; Elena Hernández, directora del Departamento de «Español al día» de la Real Academia Española, que s'encarrega de la gestió del servei de consultes lingüístiques d'aquesta institució, i Pau Vidal, escriptor, traductor i divulgador

lingüístic. Les seves aportacions tenen en compte tres aspectes: en primer lloc, l'activitat pròpia de divulgació de qüestions de llengua (inclosa la normativa) en les institucions o les empreses a les quals estan o han estat vinculats; en segon lloc, la manera com creuen que aquesta activitat de difusió de coneixements de llengua ajuda a l'estudi i a la fixació de la norma, i, en tercer lloc, els canals i les formes cap a on hauria d'evolucionar, en el futur pròxim, la divulgació de coneixements lingüístics, si vol ser efectiva.

Volem agrair la seva participació en aquest monogràfic a tots els autors que han contribuït a fer-lo possible: Rosa Calafat, Magí Camps, Daniel Casals, Amina El Founti, Emma Gallardo, Enric Gomà, Marc Guevara, Elena Hernández, Enrique Jiménez, Mar Massanell, Bernhard Pöll, Carlos Sánchez i Pau Vidal. També donem les gràcies als revisors anònims que han contribuït a la millora dels articles que finalment han estat acceptats. Regraciem a Mar Garachana (Universitat de Barcelona), directora de *l'Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística*, la seva bona disposició a acollir aquest monogràfic i la implicació que ha mostrat en tot moment perquè arribés a bon port. Així mateix, som deutors del suport econòmic que hem rebut dels grups de recerca abans esmentats.